

O'ZBEKISTONNING TASHQI SIYOSATIDA IQTISODIY DIPLOMATIYA YO'NALISHINING RIVOANISHI

Musoxoniy Amirxon Alisher o'g'li

mustaqil tadqiqotchi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17462473>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 20-oktabr 2025 yil
Ma'qullandi: 25-oktabr 2025 yil
Nashr qilindi: 28-oktabr 2025 yil

KEYWORDS

tashqi siyosat, iqtisodiy diplomatiya, xalqaro hamkorlik, investitsiya siyosati, eksport, mintaqaviy integratsiya, global iqtisodiyot.

ABSTRACT

Maqolada O'zbekiston tashqi siyosatining zamonaviy bosqichida iqtisodiy diplomatiya yo'nalishining shakllanishi va rivojlanish bosqichlari tahlil qilingan. Ishda iqtisodiy diplomatiyaning nazariy asoslari, uning davlat tashqi siyosatidagi o'rni, huquqiy-me'yoriy bazasi hamda xalqaro amaliyotdagi o'ziga xos xususiyatlari yoritilgan. Tadqiqot natijalari O'zbekistonning tashqi siyosiy strategiyasida iqtisodiy manfaatlarning ustuvorligini, mintaqaviy integratsiya jarayonlarida faol rolini hamda xalqaro hamkorlikdagi yangi imkoniyatlarini ko'rsatadi. Ish yakunida iqtisodiy diplomatiyani takomillashtirish bo'yicha amaliy tavsiyalar berilgan.

Mamlakatlarning tashqi siyosatida iqtisodiy omillar tobora muhim o'rin egallab bormoqda. XXI asr global integratsiya, xalqaro savdo aloqalarining kengayishi va iqtisodiy manfaatlarning diplomatik qarorlar markaziga chiqishi bilan ajralib turadi. O'zbekiston ham so'nggi yillarda tashqi siyosatini modernizatsiya qilish, iqtisodiy manfaatlarga asoslangan diplomatiya modelini shakllantirish yo'lida muhim qadamlar tashlamoqda.

Iqtisodiy diplomatiya — bu davlatning tashqi siyosatida iqtisodiy manfaatlarini ilgari surish, xalqaro iqtisodiy aloqalarni rivojlantirish va xorijiy investitsiyalarni jalb etish maqsadida amalga oshiriladigan diplomatik faoliyatdir. U an'anaviy siyosiy diplomatiyadan farqli ravishda, iqtisodiy xavfsizlik, savdo, sarmoya, texnologik almashinuv va eksport salohiyatini kengaytirish bilan bog'liq masalalarga yo'naltiriladi.

Odatda iqtisodiy diplomatiya quyidagi yo'nalishlarni o'z ichiga oladi:

- xalqaro savdo-sotiqni rivojlantirish diplomatiyasi;
- investitsiyalarni jalb etish diplomatiyasi;
- energetika va transport diplomatiyasi;
- texnologik hamkorlik diplomatiyasi;
- eksport siyosatini ilgari surish diplomatiyasi.

Bugungi kunda iqtisodiy diplomatiya davlatlarning global iqtisodiyotdagi raqobatbardoshligini ta'minlovchi muhim omil hisoblanadi. Rivojlangan davlatlar, xususan AQSH, Xitoy, Germaniya, Yaponiya, Janubiy Koreya kabi mamlakatlar o'z tashqi siyosatlarida iqtisodiy manfaatlarni himoya qilishni ustuvor vazifa qilib olgan.

Xalqaro iqtisodiy tashkilotlar (Jahon savdo tashkiloti, Xalqaro valyuta jamg'armasi, Jahon banki, Osiyo taraqqiyot banki va boshqalar) ham diplomatik maydondagi muhim hamkorlarga aylanmoqda. Shunday sharoitda O'zbekiston ham xalqaro iqtisodiy diplomatiya mexanizmlarini faol qo'llay boshladi.

O'zbekiston mustaqillikka erishgan dastlabki yillarda tashqi siyosatning asosiy maqsadi xalqaro tan olinuvchanlikni ta'minlash, davlat suverenitetini mustahkamlash edi. 2016 yildan keyin, Prezident Shavkat Mirziyoyev rahbarligida tashqi siyosatda iqtisodiy yo'nalish kuchaydi. Buning asosiy sabablari quyidagilardir:

1. Milliy iqtisodiyotning ochiqligi va eksport salohiyatini kengaytirish zarurati;
2. Xorijiy investitsiyalarni jalb etish ehtiyoji;
3. Hududiy integratsiya va transport-logistika aloqalarini rivojlantirish;
4. O'zbekistonning xalqaro maydondagi imijini oshirish;
5. Markaziy Osiyo mintaqasida o'zaro manfaatli hamkorlikni kuchaytirish.

O'zbekiston Respublikasi tashqi siyosatining huquqiy asoslarini quyidagi hujjatlar tashkil etadi:

- ✓ O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi;
- ✓ "Tashqi siyosat konsepsiyasi";
- ✓ "Investitsiyalar va tashqi savdo vazirligi to'g'risida" Nizom;
- ✓ Prezident farmonlari va qarorlari (jumladan, "Tashqi iqtisodiy faoliyatni rivojlantirish to'g'risida" gi farmon).

Ushbu huquqiy asoslar iqtisodiy diplomatiyaning barqaror rivojlanishiga, milliy manfaatlarni xalqaro miqyosda himoya qilishga zamin yaratdi.

Mustaqillikning dastlabki yillarida O'zbekiston tashqi siyosatida iqtisodiy diplomatiya asosan eksport-import faoliyatini yo'lga qo'yish, xalqaro iqtisodiy tashkilotlarga a'zo bo'lish va chet el investitsiyalarini jalb etish bilan bog'liq edi. Ushbu davrda:

- 120 dan ortiq davlat bilan diplomatik aloqalar o'rnatildi;
- Jahon banki, Xalqaro valyuta jamg'armasi, Yevropa tiklanish va taraqqiyot banki bilan hamkorlik boshlandi;
- Toshkentda xalqaro savdo yarmarkalari tashkil qilindi.

Ammo bu bosqichda iqtisodiy diplomatiya asosan davlat tomonidan boshqarilgan, xususiy sektorning ishtiroki cheklangan edi. Prezident Sh.M. Mirziyoyev tashabbusi bilan O'zbekiston tashqi siyosatining yangi bosqichi boshlandi. Bu davrda "amaliy diplomatiya" tamoyili joriy etildi. Unda iqtisodiy manfaatlar, eksport, investitsiya, transport, energetika diplomatiyasi ustuvor yo'nalish sifatida shakllandi. Asosiy yutuqlar:

- ✓ Markaziy Osiyo integratsiyasi: Qozog'iston, Qirg'iziston, Tojikiston va Turkmaniston bilan savdo hajmi bir necha barobarga oshdi.
- ✓ Xitoy va Rossiya bilan strategik hamkorlik: "Bir makon, bir yo'l" loyihasida ishtirok, Rossiya bilan sanoat kooperatsiyasi dasturlari yo'lga qo'yildi.
- ✓ Yevropa Ittifoqi bilan iqtisodiy sheriklik: GSP+ tizimiga kirish orqali eksport imtiyozlari kengaydi.
- ✓ Investitsion diplomatiya: 2022 yilda O'zbekistonga 8 mlrd dollardan ortiq to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiya kiritildi.

O'zbekiston Markaziy Osiyoda barqaror iqtisodiy hamkorlikni rivojlantirishda yetakchi o'rin egallamoqda. Shu jumladan:

- “Markaziy Osiyo – Xitoy” formati;
- “Toshkent investitsiya forumi” (2022 yildan boshlab o‘tkazilmoqda);
- Transafg‘on transport loyihasi – “Mozori Sharif – Kobul – Peshovar” temir yo‘li tashabbusi;
- Kaspiy dengizi orqali logistika diplomatiyasi – O‘zbekiston–Ozarbayjon–Gruziya–Turkiya yo‘nalishi.

Bularning barchasi O‘zbekiston tashqi siyosatida iqtisodiy diplomatiya faoliyatining geografik va strategik kengayishini ko‘rsatadi.

Iqtisodiy diplomatiya faqat moliyaviy manfaatlar bilan cheklanmaydi. O‘zbekiston “yumshoq kuch” (soft power) elementlarini ham faol qo‘llamoqda: madaniy diplomatiya; xalqaro ta‘lim loyihalari; turizm diplomatiyasi; ekologik tashabbuslar (“Yashil iqtisodiyot” konsepsiyasi). Bu yo‘nalishlar mamlakatning xalqaro imijini mustahkamlash va sarmoyadorlar ishonchini oshirishga xizmat qilmoqda.

1-jadval. 2017–2024 yillarda O‘zbekiston tashqi savdo aylanmasining o‘shish dinamikasi (mlrd AQSh dollari)

Yil	Eksport	Import	Umumiy tashqi savdo aylanmasi
2017	12,1	13,3	25,4
2018	14,3	17,5	31,8
2019	17,9	21,8	39,7
2020	15,1	19,2	34,3
2021	16,6	22,5	39,1
2022	19,3	25,5	44,8
2023	21,1	27,4	48,5
2024	23,7	30,2	53,9

Izoh: 1- Jadvaldan ko‘rinib turibdiki, O‘zbekiston tashqi savdo hajmi so‘nggi yillarda barqaror o‘shish tendensiyasini namoyon qilmoqda. Bu tashqi siyosatda iqtisodiy diplomatiya samaradorligining ortganidan dalolat beradi.

2-jadval. O‘zbekistonning asosiy savdo hamkorlari (2024 yil holatiga, % hisobida)

Hamkor mamlakatlar	Savdo hajmidagi ulushi (%)
Xitoy	18,5
Rossiya	17,2
Qozog‘iston	9,8
Turkiya	8,6
Koreya Respublikasi	6,2
Yevropa Ittifoqi	5,9
Boshqalar	33,8

Tahlil: Ushbu ma‘lumotlar O‘zbekistonning iqtisodiy diplomatiyasi ko‘pvektorli yo‘nalishda olib borilayotganini, ya‘ni Sharq va G‘arb mamlakatlari bilan muvozanatli hamkorlikni yo‘lga qo‘yganini ko‘rsatadi.

Kelgusida iqtisodiy diplomatiyaning rivojlanishi quyidagi yo‘nalishlarda davom etadi:

1. Transport va energetika diplomatiyasini chuqurlashtirish;

2. "Yashil iqtisodiyot" diplomatiyasini kengaytirish;
3. Raqamli diplomatiyani joriy etish;
4. Xususiy sektorni tashqi iqtisodiy aloqalarga faol jalb etish;
5. Kadrlar salohiyatini oshirish orqali professional diplomatik xizmatni kuchaytirish.

Ammo shu bilan birga, tashqi bozorlardagi raqobat, geosiyosiy xavflar va logistika infratuzilmasining yetarlicha rivojlanmagani iqtisodiy diplomatiya oldidagi asosiy muammolardan biri bo'lib qolmoqda.

3-jadval. O'zbekiston tashabbusi bilan amalga oshirilayotgan asosiy mintaqaviy iqtisodiy loyihalar

Loyiha nomi	Ishtirokchi davlatlar	Yo'nalish	Maqsad
Transafg'on temir yo'li	O'zbekiston, Afg'oniston, Pokiston	Transport	Janubiy Osiyoga chiqish yo'lini yaratish
Markaziy Osiyo - Xitoy forumi	Mintaqa davlatlari va Xitoy	Savdo-iqtisodiy	Mintaqaviy integratsiyani mustahkamlash
Kaspiy transport yo'lasi	O'zbekiston, Ozarbayjon, Turkiya, Gruziya	Logistika	Yevropaga muqobil yuk tashish yo'lini rivojlantirish
Toshkent investitsiya forumi	Xalqaro ishtirokchilar	Investitsiya	Xorijiy sarmoyadorlar bilan hamkorlikni kengaytirish

Izoh: 3-jadvaldagi loyihalar tahlili shuni ko'rsatadiki, O'zbekiston tashqi siyosatida iqtisodiy diplomatiya nafaqat ikki tomonlama, balki ko'p tomonlama va mintaqaviy hamkorlik shaklida faol rivojlanmoqda. Bu loyihalar:

- transport va energetika infratuzilmasini modernizatsiya qilmoqda;
- xorijiy sarmoyalarni jalb etmoqda;
- Markaziy Osiyo mintaqasining barqaror iqtisodiy o'sishiga xizmat qilmoqda.

Natijada, O'zbekiston mintaqada nafaqat siyosiy, balki iqtisodiy markaz sifatida ham o'z o'rnini mustahkamlab bormoqda.

Xulosa. O'zbekiston tashqi siyosatida iqtisodiy diplomatiya so'nggi yillarda eng ustuvor yo'nalishlardan biriga aylandi. U milliy manfaatlarni xalqaro miqyosda himoya qilish, xorijiy investitsiyalarni jalb etish, eksportni kengaytirish va iqtisodiy integratsiyani chuqurlashtirish vositasi sifatida shakllandi.

Bugungi kunda O'zbekistonning tashqi siyosatidagi iqtisodiy diplomatiya nafaqat iqtisodiy manfaatlarni, balki barqaror taraqqiyot, mintaqaviy xavfsizlik va xalqaro hamkorlikni ta'minlashga xizmat qilmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent, 2023.
2. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston strategiyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2021.

3. Ministry of Investments and Foreign Trade of the Republic of Uzbekistan – rasmiy hisobotlar (2020–2024 yillar).
4. “The Role of Economic Diplomacy in Promoting National Interests.” – Journal of International Relations, 2024.
5. World Bank Country Report: Uzbekistan Economic Update 2024.

